

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο Παλαμας

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΕΤΟΣ 92

ΤΕΥΧΟΣ 829

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2009

Ιωάννης Γ. Κουρεμπελές, *Λόγος Θεολογίας. Μελέτες θεολογικού προβληματισμού*. Τόμος Α', εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2009.

Στόν πρόλογο του πρώτου τόμου του βιβλίου *Λόγος Θεολογίας*, ο συγγραφέας μās προϋδεάζει από τήν αρχή ότι μπροστά μας έχουμε ένα «ζωντανό βιβλίο». Κατά τήν βαθμιαία ανάγνωσή του, πειθόμαστε ότι όντως, τό κείμενο δέν είναι γραμμένο μέ τά νεκρά γράμματα ενός άφηρημένου συλλογισμού, αλλά περιλαμβάνει τίς σκέψεις ενός σύγχρονου θεολόγου, πού προβληματίζεται για επίκαιρα δογματικά θέματα. Η προσέγγισή του δέν είναι από τή θέση του ειδικού πού προσφέρει προπαρασκευασμένες λύσεις, αλλά από τήν προοπτική του έρευνητή πού ψάχνει άπαντήσεις στό πλαίσιο του διαλόγου τόσο μέ τό όμοιο όσο και μέ τό διαφορετικό. Η ζωντάνια αυτού του βιβλίου φαίνεται στά έπόμενα χαρακτηριστικά:

- στην πολυφωνία του. Η δομή του τόμου δέν είναι άυστηρή, αλλά επέκτείνεται πρós διαφορετικές κατευθύνσεις, μέ τίς όποιες συναντιέται ό συγγραφέας κατά τή διανοητική περιπέτεια πού επιχειρεί. Τό κεντρικό θέμα συνοδεύεται πάντα από πολλά ύπό-ένότητες πού αναλύονται συνήθως στις ύποσημειώσεις. Ο Κουρεμπελές φαίνεται νά χρησιμοποιεί τή διηγηματική τεχνική, όνομαζόμενη *the stream of consciousness*, έπειδή τό κείμενό του καταγράφει μία συνεχή ροή τής σκέψης, πού άνοίγει συνεχώς νέες προοπτικές και θέματα. Επί παραδείγματι, μιλώντας για τόν κίνδυνο τής ειδωλοποίησης στην έκκλησιαστική ζωή ως παράγωγο τής τυπολατρίας, κάνει μία έκτενη παραπομπή στό γέροντα Σωφρόνιο Ζαχάρωφ και έκθέτει τήν άσκητική θεωρία του φωτός, όπως εκφράζεται αυτή στην θεολογία του (σσ. 300-303).

- στό οικουμενικό του άνοιγμα πρós τούς πολύτιμους σύγχρονους θεολόγους τής Δύσης και τής Ανατολής, χωρίς προκαταλήψεις και μεροληψίες. Τό μοναδικό κριτήριο υπό τό πρίσμα του όποιου τούς προσεγγίζει είναι τό πρόσωπο του Σωτήρα Ιησού Χριστού, όπως βιώνεται στό πλαίσιο τής Ορθόδοξου Έκκλησίας και τής Παράδοσής της. Η κριτική του συγγραφέα είναι θετική, έπειδή έχει ύπόψη του σπουδαίους θεολόγους, για τούς όποιους τρέφει έναν ειλικρινή θαυμασμό.

- στην οικειότητα του συγγραφέα μέ τόν άναγνώστη. Στο λόγο του ό συγγραφέας κάνει τόν άναγνώστη συμμετοχο στην διαδικασία έκπόνησης αυτού του έργου: του έξηγει, τόν ρωτάει, απευθύνεται πρós αυτόν μέ τό πρώτο ένικό πρόσωπο, για νά αποφύγει τίς «συλλογικότητες» και «γενικότητες» (σ. 19). Τόν

θεωρεί δηλαδή ένα ζωντανό πρόσωπο, μέ τόν όποιο βρίσκεται σέ διάλογο καί τού όποίου ασπάζεται τήν προσωπική καί θεολογική του άγωνία.

- στόν διαλογικό χαρακτήρα τού βιβλίου. Οί σελίδες του περιέχουν πέντε μελέτες πού πραγματεύονται τή θεολογική θέση διαφορετικών χριστιανών συγγραφέων (προτεσταντών, καθολικών καί όρθόδοξων) αλλά καί μή χριστιανών (ιουδαίων καί μουσουλμάνων).

- στό σωτηριολογικό ένδιαφέρον τού κυρίου θέματος. Στην τελική άνάλυση, ό Ιωάννης Κουρεμπелές δέν άγωνίζεται μέ ξερές άκαδημαϊκές έντρυφήσεις, αλλά στρέφεται πρós τό κεντρικό θέμα τής χριστιανικής διδασκαλίας, τό όποιο δέν είναι άλλο από τήν κατανόηση τού γεγονός τής ένανθρώπησης τού Θείου Λόγου καί τής Σωτηρίας. Έτσι έρωτήματα όπως ποιός είναι ό Χριστός, πώς ζούμε τό μυστήριό τής Σάρκωσης, τού θυσιαστικού τού Θανάτου καί τής Ανάστασης στό πλαίσιο τής Έκκλησίας, συνιστούν τό κεντρικό θεολογικό προβληματισμό, πού παρακολουθείται βασικά σ' αυτές τίς πέντε ξεχωριστές μελέτες πού προσφέρονται σέ ένότητα.

Τό πρώτο κεφάλαιο όνομάζεται *Τό θεολογικό δόγμα τής Χαλκηδόνας στό προβληματισμό σύγχρονων δυτικών θεολόγων καί τό έρώτημα τής άποκλειστικότητας τής σωτηρίας*. Η μελέτη έξετάζει τόν όρο «Λογοκέντρισμός» - μία σύγχρονη δυτική όρολογία πού έκφράζει «τή μετάθεση τής σωτηρίας από τό έργο τού Χριστού στό Θεό Λόγο» (σ. 37). Τό κύριο έργο πού έχει στην όψη τού ό θεσσαλονικιός θεολόγος, είναι «*Le Verbe de Dieu, Jesus-Christ et les religions du monde*» τού Jacques Dupuis. Κατά τόν J. Dupuis, ή σωτηριολογική σημασία τού Χριστού καί τής Έκκλησίας του έχει ένα περιοριστικό καί άποκλειστικό χαρακτήρα, σχετικά μέ τή δράση τού άσάρκου Θεού Λόγου, πού τήν θεωρεί πιό άνοιχτή καί εύρύτερη άκόμη καί πρós τίς άλλες θρησκείες (σ. 50). Έμπρακτα, ό Jacques Dupuis ξεχωρίζει τό Χριστό από τό Θεό Λόγο καί λησμονεί ότι άκριβώς ή όμοουσιότητα τού ένσαρκωμένου Λόγου πρós τήν ανθρωπότητα του δίνει παγκόσμια σωτηριολογική σημασία (σσ. 50-51). Μέ άλλα λόγια, άκριβώς έπειδή ό Λόγος σαρκώνεται, όλη ή ανθρωπότητα έχει καθολική πρόσβαση (όλάκερη ή ανθρωπότητα) στή σωτηρία καί όχι τό αντίθετο.

Η δεύτερη μελέτη, *Έκκλησία=Εύχαριστία; Ένα δογματικό πρόβλημα μέ σωτηριολογική σημασία*, συγκεντρώνεται στό θέμα τής ταύτισης τής Έκκλησίας μέ τήν Εύχαριστία καί ειδικά στό έργο τού σεβ. έπισκόπου Περγάμου Ιωάννη Ζηζιούλα. Ο συγγραφέας άναρωτιέται δικαιοματικά σέ τί διαφέρει έντέλει αυτή ή ταύτιση από τήν έν πράγματι σήμερα ταύτιση τής Έκκλησίας μέ τήν ιεραρχία ή τόν κληρο γενικότερα (σ. 111). Η ταυτότητα Έκκλησία=Εύχαριστία

προϋποθέτει κατά τόν σεβ. Ιωάννη Ζιζιούλα ότι ὅλη ἡ ἐξουσία τοῦ ἐπισκόπου πηγάζει ἀπό τό ὅτι προΐσταται τῆς Εὐχαριστίας (σ. 159). Σ' αὐτό τό σημεῖο, ὁ Κουρεμπελές ἐπισημαίνει τόν κίνδυνο χρήσης τῶν λέξεων «ἡγεμονία» καί «ἐξουσία» στή σχέση μέ τό ἀρχιερατικό ἀξίωμα, ἀντί τῶν ζωντανῶν λέξεων «ὑπουργία» καί «διακονία» (σ. 159). Καί σέ μία πυκνή παράγραφο, ἀνακεφαλαιώνει ἔτσι τή θέση του: «Ὁ ἐπίσκοπος εἶναι εἰς τύπον τοῦ Χριστοῦ καί ὡς ἐκ τούτου διάκονός του καί ὑπουργός τοῦ στό μυστήριο τῆς σωτηρίας. Ἀπό αὐτή τήν προοπτική φροντίζει γιά τήν ἐνότητα στήν εὐχαριστιακή ζωή τῶν χριστιανῶν δέν εἶναι ἡγεμόνας ἢ ἰσχύων ἀπό δική του ἰσχύ, ἀλλά ἐπί σκοπόν, γιά χάρη τοῦ Χριστοῦ, μήν τύχει καί τεθεῖ σέ κίνδυνο τό οἰκουμενικό βίωμα τῶν ποιμενομένων καί ἡ εἰδωλοποίηση τοῦ Χριστοῦ!» (σ. 181).

Τό κεντρικό κεφάλαιο εἶναι ἡ Ὁμοιοπαθητική θεραπεία. Ἀπόπειρα σωτηριολογικοῦ προβληματισμοῦ μέ φόντο τόν σωματώδη Θεάνθρωπο. Ἐδῶ ἐκθέτει θέματα πού συνδέονται μεταξύ τους: τή θεώρηση τοῦ σώματος καί τῆς σεξουαλικότητας, τό πρόβλημα τῆς θεοδικίας, τῆς συμμετοχῆς τοῦ Θεοῦ στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου, στόν ἀνθρώπινο πόνο καί θάνατο, τήν περί δικαίωσης θεωρία τοῦ Ἀνσέλμου Καντερβουρίας καί τοῦ Karl Barth, τήν σταυρική θεολογία τοῦ J. Moltmann. Σ' ἓνα ὑποκεφάλαιο διερευνᾷ τίς σωτηριολογικές συνέπειες τῆς θεολογίας τοῦ Χρήστου Γιανναρά καί στό τελευταῖο ὑποκεφάλαιο τῆς μελέτης κάνει μερικές προτάσεις γιά μία ὀρθόδοξη αἰσθητική.

Παρακολουθώντας τήν ἐπιχειρηματολογία τοῦ S. Žižek, ὁ συγγραφέας ἀπορρίπτει τή σωτηριολογία τοῦ K. Barth, πού εἶναι παρόμοια μέ τή «θεωρία τῆς ἱκανοποίησης» τοῦ Ἀνσελμου. Τά ἐσφαλμένα σημεῖα αὐτῶν τῶν θεολογικῶν συστημάτων εἶναι τά ἑξῆς: ὁ Θεός θυσιάζει ὅ,τι σημαντικότερο ἔχει, τόν Υἱό του, μόνο γιά νά ἐντυπωσιάσει τούς ἀνθρώπους. Ὁ Θεός ἔχει ὡς σκοπό νά μᾶς δεσμεύει μέσω τῆς θυσιαστικῆς τοῦ ἀγάπης· ἀπό δῶ φαίνεται ὅτι τό διακύβευμα δέν ἦταν μόνο ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιά μᾶς, ἀλλά καί ἡ ναρκισσιστική ἐπιθυμία του νά ἀγαπηθεῖ ἀπό τούς ἀνθρώπους· ὁ Θεός προκαλεῖ τήν πτώση καί ἀκολουθῶς μᾶς λυτρώνει ἀπό τίς δυσκολίες γιά τίς ὁποῖες εὐθύνεται ὁ ἴδιος (σσ. 241-242).

Ὁ Κουρεμπελές φέρει ὑπό συζήτηση τήν ἀντίθεση μεταξύ φύσης καί προσώπου πού προτείνει ὁ Γιανναράς στά σημαντικότερα βιβλία του (*Ἐνάντια στή θρησκεία, Ἀλφαβητάρι τῆς πίστες, Τό πρόνομιό τῆς ἀπελπισίας, Κεφάλαια πολιτικῆς θεολογίας*). Οἱ σωτηριολογικές συνέπειες πού προκύπτουν ἀπ' αὐτήν τήν ἀντίθεση -τόσο στή Χριστολογία ὅσο καί στήν ἀνθρωπολογία τοῦ Χ. Γιανναρά-εἶναι ὅτι ἡ σωτηρία εἶναι ἀπελευθέρωση (ἀπαλλαγή) ἀπό τήν φύση καί στέκεται ἀπέναντι στή φύση. Στό χριστολογικό ἐπίπεδο, τονί-

ζει ό Κουρεμπελές, ή σωτηρία πραγματοποιείται στην φύση και όχι έξω απ' αυτή: «Ο Λόγος θέλει και παθαίνει, δέν βγαίνει, όμως, ό ίδιος από τη σάρκα, για να πάθει αυτή από μόνη της» (σ. 290). Τό ίδιο ισχύει και στό ανθρωπολογικό επίπεδο: «Η σωτηρία,..., για να μένει πραγματική ασκητική, είναι πάλη μέσα στά όρια της κτιστότητας, άκόμη και μετά τόν θάνατο. Έτσι μένει και ή δωρεά της ανάστασης πράγματι δωρεά και όχι κατάκτηση του ανθρώπινου Έγώ» (σ. 294). Η από-άτομοποίηση της φύσης, όπως παρατηρείται στά έργα του Γιανναρά, δηλώνει μία προσωποκρατική σκέψη, έναν ιδιόμορφο πολυθεϊσμό του προσώπου, πού καταλήγει σε μία άσαρκη ιδεολογία άσχετη με την άληθινή χριστιανική πνευματικότητα.

Τό τέταρτο κεφάλαιο φέρει τό τίτλο Μία θεανθρώπινη ιστορία. Σκέψεις και κρίσεις με άφορμή την άνάγνωση του βιβλίου «Η ώραιότερη ιστορία του Θεού». Ο Ι. Κουρεμπελές προσφέρει μερικές συμπληρωματικές σημειώσεις στό διάβασμα αυτού του βιβλίου, στό όποιο συμμετέχουν συγγραφικά τρεις επιστήμονες: ό J. Bottéro, ό Μ. Α. Ouaknin και ό J. Moingt.

Ο J. Bottéro συμπυκνώνει σε δύο σημεία τά χαρακτηριστικά πού κάνουν τόν Μωυσή μία μοναδική μορφή: 1. ή κλήση να δει σε μία ένότητα τό Θεό, έναν Θεό ύπερβατικό σε σχέση με τόν άνθρωπο, και 2. ή ήθική του θρησκευτική άναφορά (σ. 319). Ο Κουρεμπελές κάνει εδώ ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις, όπως π.χ. όταν στέκεται στην άποψη ότι ό Μωυσης και οι δικόι του στό θέμα της γνώσης του Θεού είναι σε κίνηση και όχι σε στάση και κατοχή της γνώσης. Παρόμοια, τά δόγματα, αν θέλουν να έχουν ήθος, δέν πρέπει να εκλαμβάνονται ως κλειστά συστήματα πού φυλακίζουν τό Θεό (σ. 322).

Κατά τόν Μ. Α. Ouaknin, ό ιουδαϊσμός ενδιαφέρεται λιγότερο για τό Θεό απ' ότι για τό κείμενο πού μιλά για τό Θεό. Στόν ιουδαϊσμό, ό Θεός έγινε κείμενο και όχι σάρκα. Προφανώς, με αυτήν την προϋπόθεση, ύπάρχει ό κίνδυνος μυστικοποίησης του κειμένου της Βίβλου (σ. 323). Η λύση είναι τό χριστολογικό ύπόβαθρο έρμηνείας της Βίβλου, επειδή σε αυτό «σχετικοποιείται ή θεολογική άπολυτότητα και οι άποκλειστικές θεωρήσεις, έφόσον ή άνοιχτή σάρκα του Χριστού δέν είναι ένας κλειστός τόπος τοπικής κατάβασης του Θεού, αλλά μία άπέραντη έννοπστασία κάθε τόπου στό Λόγο και την Αιτία του κόσμου» (σ. 334).

Άπέναντι στόν J. Moingt, ό Κουρεμπελές εκφράζει θετικές και άρνητικές εκτιμήσεις. Δέχεται με ένθουσιασμό την κριτική της θρησκείας καθεαυτής, πού θεωρείται από τό ρωμαιοκαθολικό θεολόγο ύπεύθυνη για τό θάνατο του Χριστού. Συνεχίζοντας την ίδια πορεία σκέψης, ό Κουρεμπελές σχεδιάζει σε γενικές γραμμές, τη δική του εκκλησιολογική όπτική. Έτσι, ό Θεός Λόγος «δέν σαρκώ-

θηκε για να προτείνει μία συστηματική οργάνωση ενός θρησκευτικού οργανισμού, αλλά για να αποδιοργανώσει τα ανθρώπινα θρησκευτικά συστήματα και την καταπίεση που επέβαλαν ανάμεσα στους ανθρώπους» (σ. 339). Μέ τον Χριστό, ο άνθρωπος ελευθερώνεται από την ίδια λατρεία του Θεού και βλέπει στον ένσαρκωμένο Θεό τον συνάνθρωπο. Επομένως, «ή σωτηρία πραγματοποιείται μέσα στη κοσμική ζωή, μέσα στο χώρο της ανθρώπινης όμοιοσότητας». Πιο συγκεκριμένα: «Η αγάπη στον πλησίον τίθεται δίπλα στην αγάπη που οφείλει να έχει ο άνθρωπος στο Θεό και όχι κάτω απ' αυτή» (σ. 342). Σ' αυτή την πολύπλοκη εκκλησιολογική προβληματική θά ήταν πολύ ενδιαφέρουσα ή αναφορά του συγγραφέα στη θεωρία του «κοσμικού χριστιανισμού» και στον Dietrich Bonhoeffer.

Ο Κουρεμπελές διατυπώνει όμως και αρνητικές εκτιμήσεις στη χριστολογία του J. Moingt, ο οποίος δυσκολεύεται να ταυτίζει το πρόσωπο του Χριστού με το Θεό Λόγο. Για τον Moingt, ο Χριστός είναι μάλλον ένας θεοφόρος άνθρωπος, ένα όχημα για να εκφραστεί ο Θεός, και δεν είναι πράγματι ο ίδιος ο Θεός (σύγχρονος νεστοριανισμός).

Τό τελευταίο κεφάλαιο ονομάζεται *Η απάντηση των «38»* (12 Οκτ. 2006) στην εισήγηση του πάπα Βενέδικτου 16ου στο Ρέγκενσμπουργκ (12 Σεπ. 2006). Ο Κουρεμπελές εξετάζει την απάντηση των «38» έξεχουσών προσωπικοτήτων του Ισλάμ στη διάλεξη του πάπα στο Regensburg. Εξετάζεται τή σχέση Ισλάμ και βίας, τήν υπερβατικότητα του Θεού και τή χρήση τής λογικής στο Ισλάμ και έκτενως, τό κείμενο του πάπα Βενέδικτου 16ου.

Ο Λόγος Θεολογίας. Μελέτες θεολογικού προβληματισμού. Τόμος Α', είναι τό βιβλίο ενός ζωντανού διαλόγου. Στο πλαίσιο αυτού του διαλόγου με διάφορους θεολόγους, ο συγγραφέας αναπτύσσει σταδιακά τή δική του θεολογική σκέψη. Τά σημαντικότερα σημεία αυτής τής σκέψης, που μπορούν να αξιοποιηθούν από τή σύγχρονη θεολογία, είναι τά εξής:

Ο Θεός υπερβαίνει τό έαντό του μέσω τής Σάρκωσης. Στην κένωση, ο Χριστός έρχεται δίπλα μας, για να συμπονέσει μαζί μας. Γίνεται τρεπτός με τήν έννοια ότι αγαπά και θλίβεται για τον πάσχοντα άνθρωπο (σ. 282). Η απάθεια του Χριστού δεν είναι του πλαστικού χειρουργού που επεμβαίνει από έξω στις πληγές μας, αλλά από όμοιοπαθητική αγάπη, διά τής πρόσληψης τής φύσης μας (σσ. 231-232). Η αγάπη του δεν επιβάλλεται έξωτερικά και έξουσιαστικά, αλλά εκφράζεται θυσιαστικά ως συμμετοχή στον ανθρώπινο πόνο. Ο Θεός σέβεται τήν ελευθερία μας κατά τήν αποκάλυψή του. Στον προφήτη Ηλία δεν εμφανίζεται ούτε σε σεισμούς, ούτε σε φωτιές, αλλά μέσα από τον ήχο μίας «λεπτής αύρας» (σ. 205). Η σχέση του με μās εικονίζεται σε αυτό τό μοντέλο.

Ο Θεός έγινε σάρκα για να μην οικοδομήσουμε ἐμεῖς μία ἄσαρκη ἰδεολογία, «για να μην μπορέσει κανείς να τον σφετεριστεί ιδιωτικά» (σ. 358). Αντίθετα, μπορούμε να ἀναπτύξουμε ἕναν πολιτισμό τῆς σάρκωσης (ἡ ἀναφορά εἶναι ἐδῶ στὸν κάθ. Χ. Σταμούλη) μέσω τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπομένως, ἡ Ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει γιὰ τὸν ἑαυτό της, ἀλλὰ γιὰ τὸν κόσμο (σ. 99). Κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἱερατική καὶ ποιμαντική εὐθύνη ἔχει διακονικό καὶ ὄχι ἐξουσιαστικό χαρακτήρα (σ. 131). Στὴν Εὐχαριστία, ὁ Χριστός μελιζέται καὶ δὲν μερίζεται, ὅπως ἡ καρδιά τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν κόσμο δὲν τελειώνει ποτέ (σ. 445).

Ἡ θέωση δὲν εἶναι «παραμόρφωση» ἀλλὰ «μεταμόρφωση» τοῦ ἀνθρώπου στὴ σάρκα καὶ στὸ πνεῦμα (σ. 310). Εἶναι μία προσωπική συνάντηση καὶ ὁμοούσια συμπεριχώρηση.

Στὴ σχέση με τοὺς ἄλλους, εἰδικὰ με αὐτοὺς πού εἶναι διαφορετικοὶ ἀπὸ μας, εἴμαστε καλεσμένοι στὸ διάλογο, ἢ, με τὴν ποιητική ἔκφραση τοῦ συγγραφέα, να δοῦμε «τὸν ἄγγελο τοῦ ἄλλου» καὶ ὄχι τὸν δικό μας ἄγγελο, να δοῦμε «τὸν Ναζωραῖο τοῦ ἄλλου» καὶ ὄχι τὸ δικό μας Ναζωραῖο (σ. 443). Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπιχειρεῖ καὶ ὁ Κουρεμπелές στὸ παρὸν βιβλίο, ὅπου προσπαθεῖ «να δεῖ τὸ Ναζωραῖο τοῦ ἄλλου», δηλαδὴ να καταλάβει τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ πού προβάλλει μέσα ἀπὸ τίς διαφορετικές θεολογικές προσεγγίσεις.

Ο πρώτος τόμος τοῦ βιβλίου *Λόγος Θεολογίας. Μελέτες θεολογικοῦ προβληματισμοῦ* εἶναι ἐνδιαφέρον καὶ ἀπὸ γλωσσολογική ἀποψη. Πολλές φορές, ὁ συγγραφέας δημιουργεῖ εἰδικές ἐκφράσεις γιὰ να συμπίεσει μία ὀλόκληρη ἀντίληψη, π.χ. ἡ ἐκκλησιολογία τοῦ σέβ. ἐπισκόπου Ἰωάννη Ζηζιούλα ὀνομάζεται «εὐχαριστιακὴ ἐπισκοπολαγνεία» (σ. 157) ἐνῶ ἡ σχέση πρόσωπο-φύση στὸ Χ. Γιανναρᾶ προσδιορίζεται ὡς «ἀπό-ἀτομοποίηση τῆς φύσης» (σ. 281). Ἄλλες φορές φτιάχνει καινούριες λέξεις, ὅπως «θειολογεία» (σ. 290). Πέρα ἀπὸ τὴν ὀρολογία, οἱ ἰδέες τοῦ βιβλίου εἶναι θαρραλέες καὶ πρωτότυπες: «Ἡ Ἐκκλησία εἶναι δρόμος χωρὶς στάση καὶ χωρὶς ἀποκλειστικότητα», διαβάζουμε στὴ σελίδα 322. Περίπου ἑκατὸ σελίδες πῶ κατῶ, συναντᾶμε ἕνα προσωπικό Θεό, ἕνα οἰκεῖο Λόγο πού μιλά τὴν καθημερινή μας γλῶσσα: «Ἀδάμ, πού εἶσαι βρέ; *Καίτις με! Μοῦ μοιάζεις, δικέ μου, καὶ σοῦ μοιάζω, σαρκάνομαι...*». Εἶναι ἡ ἴδια ἡ οἰκειότητα καὶ ἡ γλυκύτητα τῶν λειτουργικῶν κειμένων.

Συμπεραίνοντας, μπορούμε να δηλώσουμε ὅτι τὸ βιβλίο *Λόγος Θεολογίας* ἀνοίγει καινούριες προοπτικές στὴ θεολογική ἔρευνα καὶ συνιστᾶ ἕνα δεῖγμα ἀληθινοῦ διαλόγου. Γραμμένο με ὑπεύθυνη στάση πρὸς τὴν Ἀλήθεια, με ἐνθουσιασμό γιὰ τὴ συνάντηση τοῦ ἄλλου, πολλές φορές μέσα ἀπὸ τὴν ποιητικὴ γλῶσσα τῶν λειτουργικῶν κειμένων, μᾶς ἀνοίγει νέον ὀρίζοντα στὴν κατα-

νόηση καὶ ἀγάπη τοῦ μυστηρίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

π. Florin Toader Τομοίοαγα

Υποψήφιος διδ. ΑΠΘ

Βοηθός καθ. στό Πανεπιστήμιο Oradea, Romania.